

РЕЗЮМЕ ДО ЗВІТУ

про оцінку впровадження підходу, заснованого на пріоритеті прав людини, місцевому і регіональному рівнях в Україні

[Натисніть [ТУТ](#), щоб отримати повний звіт]

У світлі триваючої війни Російської Федерації проти України в цьому *Звіті* проаналізовано впровадження підходу, заснованого на пріоритеті прав людини на місцевому і регіональному рівнях, з акцентом на безпосередній вплив війни і складність процесу відновлення країни. У той час як війна продовжує спричиняти руйнування і порушувати процес управління в багатьох областях та населених пунктах, на звільнених територіях і в місцях, що постраждали від обстрілів, відбувається відновлення і реконструкція. Ці складні виклики вимагають розроблення спеціальних стратегій у сфері прав людини, спрямованих як на задоволення нагальних потреб, спричинених конфліктом, так і на досягнення довгострокових цілей відновлення територіальних громад та інфраструктури.

Метою *звіту* було оцінити роль і спроможність органів місцевого самоврядування та інших зацікавлених сторін у реалізації й захисті прав людини, виявити прогалини і проблеми, а також розробити відповідні рекомендації.

Завдання *звіту* полягали в тім, щоби:

- оцінити інтеграцію стандартів прав людини в роботу органів місцевого самоврядування, зосередивши увагу на механізмах моніторингу, Реєстрі збитків, завданих агресією Російської Федерації проти України, та залученні вразливих груп населення, таких як молодь, внутрішньо переміщені особи (ВПО), особи, які повертаються до України, жінки і ветерани;
- проаналізувати практику співпраці між органами місцевого самоврядування, їхніми національними асоціаціями та Офісом Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини (Омбудсман України), виявити прогалини і запропонувати рекомендації щодо посилення взаємодії, вдосконалення управління і забезпечення дотримання міжнародних стандартів у сфері прав людини.

Дослідження проводилося протягом п'яти місяців, з серпня по грудень 2024 року.

Тематичні висновки і рекомендації, подані в цьому Звіті, висвітлюють як прогрес, так і проблеми, що залишаються у сфері реалізації і захисту прав людини на місцевому і регіональному рівнях в Україні. Основні висновки і рекомендації включають, але не обмежуються таким.

1. Підвищення обізнаності про права людини серед органів місцевого самоврядування

Незважаючи на труднощі, що їх спричинила війна, серед органів місцевого самоврядування зростає усвідомлення своєї ролі у реалізації та захисті прав людини. Це відображається у збільшенні кількості заходів, які ініціювали територіальні громади, а також у партнерстві з міжнародними організаціями.

Рекомендації

Для подолання розриву між *de facto* правозахисною діяльністю органів місцевого самоврядування та її визнанням *de jure*, у національному законодавстві доцільним було би закріпити їхні повноваження у відповідній сфері. Крім того, рекомендації та інформаційно-просвітницькі кампанії могли би допомогти органам місцевого самоврядування усвідомити важливість їхньої повсякденної роботи та її вплив на реалізація і захист прав людини, зробивши зв'язок між їхньою діяльністю та її результатами у сфері прав людини більш очевидним.

2. Структурні й ресурсні обмеження, з якими стикаються органи місцевого самоврядування

Органи місцевого самоврядування стикаються зі значними структурними і ресурсними проблемами, включаючи застарілу нормативно-правову базу, недостатнє фінансування і брак кваліфікованих кадрів. Ці проблеми знижують їхню здатність ефективно впроваджувати підхід, заснований на пріоритеті прав людини.

Міжнародні організації відіграють вирішальну роль у заповненні прогалин у ресурсах і наданні експертної допомоги. Однак значна залежність від зовнішнього фінансування ставить під сумнів довгострокову стійкість цих ініціатив.

Рекомендації

Враховуючи обмеженість внутрішніх ресурсів України, важливо обучити органи місцевого самоврядування ефективно залучати міжнародне фінансування і налагоджувати партнерські стосунки. Такий підхід забезпечить сталість правозахисних ініціатив і водночас дасть владі можливість узгоджувати міжнародні ресурси з місцевими потребами і пріоритетами.

3. Залучення вразливих груп населення

Конфлікт, що триває в Україні, висвітлив значні проблеми, з якими стикаються вразливі групи населення, такі як молодь і жінки, і значно збільшив кількість уразливих груп, таких як ветерани та їхні родини, а також ВПО й особи, які повернулися на батьківщину. Ці групи надзвичайно важливі для здійснення місцевого самоврядування та післявоєнної відбудови, але вони стикаються з багатьма труднощами, зокрема з обмеженим доступом до житла, правової допомоги, соціальних послуг і підтримки психічного здоров'я. Задоволення їхніх особливих потреб важливо для сприяння інклюзивному відновленню і розбудови спроможності територіальних громад до відновлення.

Оцінювання підкреслює важливість розробки спеціальних програм для цих груп, адже такі програми часто не отримують достатнього фінансування, незважаючи на їх важливість. Органам місцевого самоврядування рекомендується надавати пріоритет ініціативам, які сприяють активізації їхньої участі в прийнятті рішень і надають їм цільову підтримку. Звіт містить окремі розділи, в яких розглядаються конкретні потреби і пріоритети кожної з цих чотирьох груп.

Рекомендації

З огляду на війну і специфіку проблем, з якими стикаються вразливі групи населення, варто збільшувати кількість відповідних цільових програм, водночас адаптуючи їх для молоді, жінок, ветеранів та їхніх родин, а також внутрішньо переміщених осіб і осіб, які повернулися в Україну. Такі програми варто спрямовувати не лише на розширення можливостей цих груп населення брати участь у вирішенні питань місцевого значення, а й на надання їм підтримки (зокрема, у частині доступу до житла, правової допомоги і соціального забезпечення). Посилення інформаційно-просвітницької роботи має вирішальне значення для інформування цих груп населення про наявні ресурси і послуги.

4. Використання Реєстру збитків

Реєстр служить важливим інструментом для документування порушень і відшкодування збитків в умовах війни та відбудови, що тривають в Україні. Однак його використання на місцевому і регіональному рівнях обмежене через брак спроможності й обізнаності. Недостатня підготовка юристів органів місцевого самоврядування у сфері міжнародного права, а також нерозуміння громадськістю призначення Реєстру послаблюють його ефективність. Підвищення обізнаності й надання цілеспрямованої інформаційної підтримки мають вирішальне значення для посилення його ролі у просуванні підзвітності та правосуддя.

Рекомендації

Для забезпечення ефективного використання Реєстру збитків важливо надавати постійну підтримку й інформацію органам місцевого самоврядування. Рекомендується щоквартально надавати їм оновлену інформацію про зміни щодо Реєстру та нові розробки, такі як додаткові категорії збитків, оновлення процесу звітності та будь-які процедурні зміни. Ці оновлення доцільно надавати у вигляді легкодоступної інфографіки, яка містить статистичні дані та ключові висновки.

5. Потреба у скоординованих зусиллях і консультаціях між різними зацікавленими сторонами на національному рівні

Фрагментарне впровадження політики на місцевому і регіональному рівнях підкреслює нагальну потребу в кращій співпраці між зацікавленими сторонами, включаючи їхні національні асоціації та Офіс Омбудсмена України. Органи місцевого самоврядування, як правило, підтримують ефективну комунікацію зі своїми національними асоціаціями та використовують ці партнерські стосунки для вирішення спільних проблем. Водночас, органи місцевого самоврядування не завжди повною мірою усвідомлюють важливу роль, яку вони відіграють у забезпеченні та реалізації прав людини в Україні. Як наслідок, вони не завжди бачать необхідність або доречність співпраці з Офісом Омбудсмена України. Підвищення

обізнаності та сприяння діалогу може допомогти висвітлити переваги тіснішої співпраці у цій сфері. Подолання цих прогалин вимагає цілеспрямованих ініціатив з розбудови спроможності та зміцнення довіри, що сприятиме конструктивному діалогу та покращенню співпраці.

Рекомендації.

Для покращення співпраці з національними асоціаціями органів місцевого самоврядування ці асоціації можуть створити системи швидкого реагування і допомагати органам місцевого самоврядування в отриманні доступу до міжнародного фінансування шляхом проведення спеціалізованого навчання і сприяння налагодженню партнерських стосунків, а також сприяти обміну інформацією та кращими практиками з метою підвищення ефективності реалізації та посилення захисту прав людини на місцевому та регіональному рівнях.

Для посилення співпраці з Офісом Омбудсмана України доцільно запровадити регулярні зустрічі між представниками органів місцевого самоврядування та Офісом Омбудсмана України, проводити спільні тренінги з питань дотримання прав людини у воєнний час та розробити спільну систему моніторингу для ефективного реагування на порушення прав людини.

6. Роль національних асоціацій органів місцевого самоврядування

Національні асоціації в Україні відіграють важливу роль у підтримці своїх членів – органів місцевого самоврядування, але їхній потенціал у просуванні підходу, заснованого на пріоритеті прав людини, поки що залишається реалізованим не повністю.

Вплив національних асоціацій на органи місцевого самоврядування в Україні є очевидним, але їхній потенціал у просуванні підходу, заснованого на пріоритеті прав людини, залишається недостатньо розвиненим. Деякі національні асоціації демонструють більшу відданість питанням прав людини, частково завдяки співпраці з регіональними представництвами Омбудсмана України, які підвищують обізнаність і часто використовують підхід, заснований на пріоритеті прав людини. Інші мають меншу інституційну підтримку, що ускладнює інтеграцію цього підходу у місцеве самоврядування. Підвищення обізнаності та сприяння співпраці на різних рівнях може допомогти подолати ці прогалини та посилити роль національних асоціацій у просуванні підходу, заснованого на пріоритеті прав людини, у більш широкому масштабі.

Посилення співпраці з Офісом Омбудсмана України і міжнародними організаціями має важливе значення для забезпечення узгодженості в проведенні політики ефективної реалізації та захисту прав людини органами публічної влади на всіх рівнях, включаючи місцевий і регіональний.

Рекомендації.

Національні асоціації можуть посилити співпрацю з органами місцевого самоврядування шляхом інформаційної підтримки – швидкого реагування для вирішення нових викликів. Вони також можуть зробити своїм пріоритетом полегшення доступу до міжнародного фінансування через цільові тренінги і співпрацю, що посилить спроможність органів місцевого

самоврядування впроваджувати проекти, спрямовані на реалізацію та захист прав людини. Сприяння обміну інформацією та кращими практиками допоможе подальшому підвищенню ефективності як здійснення місцевого самоврядування, так і реалізації та захисту прав людини.

Крім того, національним асоціаціям варто приділити увагу розробці спеціалізованих програм, спрямованих на вирішення основних проблем у сфері прав людини, таких як забезпечення прав внутрішньо переміщених осіб, гендерної рівності та безбар'єрності для людей з обмеженими можливостями. Ці ініціативи можуть посилити спроможність органів місцевого самоврядування вирішувати проблеми у сфері прав людини та забезпечити, щоби права людини залишалися в центрі національних політичних дискусій.

Крім того, національні асоціації можуть сприяти зміцненню потенціалу органів місцевого самоврядування шляхом проведення цільових тренінгів з прав людини, написання грантових заявок і управління проектами, особливо з огляду на те, що більшість територіальних громад в Україні мають недостатньо ресурсів.

Нарешті, розглядаючи роль національних асоціацій, слід зазначити, що треба вважати проблематику прав людини належною до основних завдань цих асоціацій, що сприятиме підвищенню ефективності місцевого самоврядування і матиме позитивний вплив на національну систему публічного управління.

7. Координація у сфері прав людини і врядування: органи місцевого самоврядування, їхні національні асоціації та Уповноважений Верховної Ради України з прав людини

Результати дослідження підкреслюють потребу в покращенні координації між національними асоціаціями, органами місцевого самоврядування та Офісом Омбудсмана України з прав людини з метою забезпечення ефективної реалізації та захисту прав людини та підвищення ефективності місцевого самоврядування.

Хоч регіональні представництва Омбудсмана України відіграють важливу роль у моніторингу забезпечення прав уразливих груп населення, їхні зусилля можуть бути посилені за підтримки національних асоціацій, які можуть допомогти в просуванні політичних реформ та інтеграції підходу, заснованого на пріоритеті прав людини, у роботу органів публічної влади на всіх рівнях. Відсутність системної комунікації між національними асоціаціями й органами державної влади ускладнює ефективне впровадження стандартів прав людини на місцевому і регіональному рівнях – і Омбудсман України може сприяти вирішенню цього питання.

Крім того, органи місцевого самоврядування нерідко розглядають Уповноваженого з прав людини як механізм контролю, а не як партнера, що створює потребу в розбудові довіри та цілеспрямованому розвитку потенціалу співпраці.

Рекомендації.

Для посилення співпраці між Офісом Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини й органами місцевого самоврядування національні асоціації можуть сприяти налагодженню

більш ефективних каналів комунікації та механізмів співробітництва. Це включає впровадження спільних навчальних програм, спільне використання ресурсів та інтеграцію підходу, заснованого на пріоритеті прав людини, у місцеве самоврядування через співпрацю з регіональними представництвами Уповноваженого з прав людини.

Національні асоціації здатні підтримати правозахисні зусилля Офісу Омбудсмана України на національному рівні, щоби забезпечити впровадження підходу, заснованого на пріоритеті прав людини, на всіх рівнях функціонування органів публічної влади. Регулярна взаємодія з органами державної влади за сприяння Омбудсмана України забезпечить урахування інтересів місцевого і регіонального рівнів під час проведення політико-правових реформ.

У партнерстві з Офісом Омбудсмана України національні асоціації можуть зосередитися на розбудові інституційної спроможності, організуючи для органів місцевого самоврядування тренінги з прав людини, написання грантових заявок і управління проектами у сфері реалізації та захисту прав людини. Ці зусилля дозволять органам місцевого самоврядування покращити управління правозахисними ініціативами і залучити необхідні ресурси.

Нарешті, для покращення співпраці з Офісом Омбудсмана України може бути корисним запровадження систематичних зустрічей між органами місцевого самоврядування та Офісом Омбудсмана України і відповідними регіональними представництвами (національні асоціації могли би посприяти реалізації цієї ідеї). Спільні тренінги з прав людини і розробка спільної системи моніторингу допоможуть забезпечити ефективні реалізацію та захист прав людини у цілому та зокрема дотримання підходу, заснованого на пріоритеті прав людини, місцевому і регіональному рівнях.

8. Потреба і можливості для розбудови спроможності органів місцевого самоврядування

Залучення й активність органів місцевого самоврядування відкривають значні можливості для розбудови їхнього потенціалу. Навчальні програми і платформи для обміну інформацією можуть допомогти зацікавленим сторонам впроваджувати більш ефективні практики у сфері прав людини.

Рекомендації.

З огляду на війну та відбудову, що тривають в Україні, існує нагальна потреба в посиленні спроможності органів місцевого самоврядування захищати права людини. Існуючі навчальні програми орієнтовані переважно на посадових осіб на національному рівні, залишаючи прогалину в задоволенні специфічних потреб органів місцевого самоврядування. Щоби вирішити цю проблему, навчальні програми для посадових осіб органів місцевого самоврядування доцільно розробити таким чином, щоби вони зосереджувалися на практичних, конкретних ситуаціях, пов'язаних з викликами воєнного часу, таких як підтримка вразливих груп населення і підвищення активності при використанні Реєстру збитків.

Ці програми можуть мати своєю основою стандарти прав людини Ради Європи та судову практику Європейського суду з прав людини, адаптовані до реалій органів місцевого самоврядування. Крім того, створення електронних платформ для обміну інформацією між

органами місцевого самоврядування сприятиме співпраці, поширенню кращого досвіду та забезпеченню ефективного впровадження на місцевому і регіональному рівнях підходу, заснованого на пріоритеті прав людини. Посилюючи цей потенціал, органи місцевого самоврядування відіграватимуть ще більш важливу роль у реалізації та захисті прав людини і післявоєнній відбудові.

Дотримуючись рекомендацій цього *Оціночного звіту*, Україна може поглибити зусилля, спрямовані на забезпечення успішного впровадження в умовах війни та відбудови підходу, заснованого на пріоритеті прав людини, місцевому і регіональному рівнях.

* * *